

Володимир РОЗВАДОВСЬКИЙ

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID: 0000-0002-5371-8943

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

З розвитком суспільства склалися різні форми відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок військових злочинів. До таких форм, можна віднести контрибуцію (вилучення майна або примусові платежі на користь держави-переможця у війні), репарацію (одна з форм матеріальної відповідальності, яка настає для суб'єкта міжнародного права за збитки, завдані іншому суб'єкту міжнародного права внаслідок правопорушень, до яких безпосередньо належить і війна; характер та обсяг репарацій залежать від завданих збитків), конфіскація, реституція, субституція, які так чи інакше застосовувалися після завершення збройної агресії.

Виходячи з літературного огляду, в міжнародній практиці застосовувалися різні способи досягнення відшкодування шкоди: через укладення відповідних угод між сторонами конфлікту або із залученням інших країн. Вироблення того чи іншого механізму відшкодування збитків в кожному випадку мало індивідуальні риси.

У контексті зазначеного та підтримуючи позицію Люка Моффрета варто привернути увагу на наступні механізми, а саме на: *юридичні, організаційні та процедурно-процесуальні* механізми [1, с.7-13]. Так, до числа *юридичних (правових) механізмів* слід віднести наступні:

1) розсуд сторін, що застосовується у випадках, коли двосторонні мирні угоди часто відмовляються від вимог про репарації та шукають нові мирні домовленості, ніж намагаються стягнути «повну» вартість війни;

2) сплата репарацій, що виникає внаслідок порушення Статуту ООН щодо застосування сили (*jus ad bellum*) і створює підстави для репарацій унаслідок міжнародно-протиправного діяння [2; 3; 4];

3) повне відшкодування збитків – прикладом цього є те, що Рада Безпеки ООН неодноразово визнавала, що у випадку вторгнення та окупації держави,

відповідальні за таку агресію, зобов'язані здійснити повне відшкодування збитків.

До числа *інституційних (організаційно-інституційних) механізмів* пропонуються наступні:

1) діяльність Комісії ООН з розгляду претензій у справі України – це, по суті, механізм, створений Організацією Об'єднаних Націй, який міг би як приймати претензії, так і розподіляти кошти із заморожених та конфіскованих активів на користь постраждалих від війни в Україні. Він міг би віддзеркалювати певний подібний досвід Комісії ООН з розгляду претензій щодо вторгнення Іраку до Кувейту, а також дозволив би фізичним особам, корпораціям та іншим юридичним особам подавати позови про відшкодування шкоди, якої вони зазнали, включаючи порушення особистої недоторканності, інвестиційні втрати та майнову шкоду. Однак, враховуючи нинішній політичний клімат і триваючий конфлікт, малоймовірно, що вона отримає достатню підтримку для свого створення, оскільки вона повинна бути створена Радою Безпеки ООН, де Росія має право вето. Комісія з розгляду претензій, на відміну від ООН, зіткнеться з труднощами у забезпеченні фінансування за рахунок заморожених активів або надходжень від зборів, накладених на російський імпорт нафти і газу, що знову ж таки потребуватиме дозволу Ради Безпеки ООН або двосторонньої угоди між країнами, які застосовують санкції, накладені на заморожені активи, для перерахування коштів до такої комісії;

2) Українська національна репараційна дирекція, як національна програма відшкодування збитків, яка б передбачала низку заходів з відшкодування збитків потерпілим. Вона мала б складатися з трьох частин: основоположної правової бази; адміністративного органу з реєстром; та міжвідомчого координаційного органу. Так, щодо правової бази то її мав би створити Глава держави, а чи законодавча влада України та видати відповідний нормативний акт, що надасть йому (дирекції) юридичні повноваження для отримання коштів на оплату праці персоналу, послуг та інших виплат потерпілим.

Адміністративний орган, ймовірно, буде становити дирекцію з організаційною відповідальністю за процес розгляду заяв, а також діятиме як реєстр для каталогізації заяв потерпілих та підтверджувальних доказів з іншими підтверджувальними даними, що містяться в урядових та публічних документах.

Третя частина міжвідомчого координаційного органу повинна діяти як орган моніторингу, а також сприятиме доступу до даних і координуватиме реалізацію певних форм відшкодування, таких як медична реабілітація та забезпечення житлом. Національна дирекція з питань відшкодування збитків має на меті присудження жертвам індивідуальних та колективних відшкодувань, тобто як грошових виплат, так і низки послуг та символічних заходів, спрямованих на всебічне, наскільки це можливо, відшкодування завданої їм шкоди. Такі колективні заходи доповнюватимуть будь-яку індивідуальну одноразову компенсацію або пенсію жертвам, щоб максимізувати її переваги шляхом надання спеці-

алізованих послуг, яких потребують жертви, як-от житло, охорона здоров'я та повернення останків.

Далі слід звернути увагу на процесуально-процедурні механізми. У цьому ракурсі, якщо брати за основу процесуально-доказову базу відносно України, то можливі наступні варіанти:

1) докази втрат потерпілих та докази для перевірки можуть використовувати їхні власні цифрові сховища даних, такі як особисті фотографії та геолокаційні дані, які повинні бути завантажені разом з будь-якою формою заяви на підтримку їхніх претензій. База даних і реєстр можуть бути побудовані на основі підтвердження таких заяв даними, що вже є в українських державних архівах, такими як документи на право власності на землю, медичні записи та документи, що посвідчують особу;

2) необхідно звернути увагу на заходи щодо зберігання та захисту даних, щоб забезпечити конфіденційність та уникнути повторної віктимізації. При цьому, «Положення про виплати жертвам» встановлює «необхідність делікатного поводження з персональними даними» як один з основних принципів роботи;

3) окрему увагу слід звертати на форми документів, зокрема, інформацію, що підлягає збору та обробці у формі заяви, поділяється на три основні категорії: перша – особиста інформація, що ідентифікує особу заявника, друга – характер шкоди та третя – декларація про правдивість. Ідентифікаційна інформація повинна включати банківські реквізити (фізичні, віртуальні або мобільні) для полегшення переказу коштів у разі присудження компенсації.

Перший тип доказів полягає в ідентифікації та розрізненні особистої ідентифікації заявника. Цього можна досягти за допомогою звичайних документів, що посвідчують особу, таких як водійське посвідчення, паспорт або інший документ з фотографією, що приймається для голосування. У країнах, що постраждали від конфлікту, це може бути важко забезпечити, і уряд несе відповідальність за оперативне надання замінних документів, що посвідчують особу, або документів, що підтверджують право власності на землю.

Що стосується травми або порушення, то в заяві слід вказати дату інциденту, характер завданої шкоди та іншу відповідну інформацію. Бланк заяви повинен містити декларацію, підписану потерпілою особою або особою, яка діє від її імені. Вона повинна містити повідомлення про те, що навмисне надання або приховування інформації може бути розцінене як шахрайство, а також відповідні положення щодо згоди на розкриття інформації відповідно до законодавства України.

Форми заяв про відшкодування мають бути доступними, написаними просто і зрозуміло, мовою потерпілих. Добре розроблені форми заяв можуть «сприяти ефективному та прозорому процесу реєстрації, який може відповідати праву потерпілих на «доступ до відповідної інформації щодо порушень та механізмів відшкодування». Потерпілим може бути корисно мати карту тіла на бланку заяви, щоб вказати на свою інвалідність, замість того, щоб озвучувати її.

Альтернативні версії форми заяви повинні бути доступні у вигляді шрифту Брайля, аудіозаписів та інших засобів, за необхідності, для осіб з вадами слуху або зору. Бланк заяви повинен передбачати можливість його заповнення кимось від імені безпосередньої жертви, якщо вона недієздатна або померла, наприклад, утриманцем, досить близьким родичем або опікуном [5].

Форма заяви повинна містити заяву, підписану потерпілою особою або особою, яка діє від її імені. Вона повинна містити повідомлення про те, що навмисне надання або приховування інформації може бути розцінене як шахрайство, а також відповідні положення щодо згоди на розкриття інформації. Форма заяви також повинна передбачати місце для гендерної ідентифікації, що є частиною ширшого принципу гендерної інклюзії та допоможе полегшити збір даних для кращого розуміння гендерних аспектів функціонування процесу відшкодування шкоди та репарацій.

За таких обставин в сучасних умовах потрібний незалежний *механізм розслідування, реєстр та цільовий фонд для України з Українським національним управлінням репарацій* – гібридний механізм для координації міжнародного співробітництва з виплатою репарацій в рамках внутрішньої програми.

Виходячи з проведеного аналізу даної проблематики, варто зауважити, що 17 травня 2023 року під час Саміту глав держав та урядів Ради Європи було прийнято резолюцію про створення Міжнародного реєстру збитків, завданих агресією РФ проти України. 44 країни та Європейський Союз приєдналися або заявили про намір приєднатися до Реєстру. Отже, реєстр слугуватиме для документального обліку доказів та претензій про заподіяні збитки, шкоду чи ушкодження, які починаючи з 24 лютого 2022 року сталися внаслідок міжнародно-протиправних дій РФ на території України або проти нашої держави. Він стане першою складовою частиною майбутнього Міжнародного компенсаційного механізму, створення якого планується окремим міжнародним договором у співпраці з Україною. Згодом буде створено комісію з розгляду претензій та компенсаційний фонд. Планується, що заяви та інформацію про завдані збитки зможуть подавати всі зацікавлені фізичні і юридичні особи, а також держава Україна.

Окрім того, нам видається, що законодавча влада не поспішає приймати відповідні нормативно-правові акти щодо механізму та форм відшкодування збитків заподіяних російською агресією проти України. Сьогодні, як ніколи, потребує нагального прийняття нового Закону України «Про відшкодування збитків, заподіяних державі «Україна» російською окупацією». Адже, дві попередні законодавчі спроби виявились невдалими. Так, у квітні 2022 року в першому читанні було прийнято законопроект щодо компенсації шкоди, завданої військовою агресією РФ (законопроект № 7198), а в травні 2022 року - ще один (законопроект № 7385). Однак належного результату не було досягнуто.

Отже, застосування вищеназваних механізмів (форм) відшкодування збитків можливе тільки після завершення війни, після того, як будуть підписані від-

повідні документи - акт про капітуляцію або мирна угода. За міжнародним гуманітарним правом, відшкодування збитків та відновлення територій платить сторона, яка програла війну.

Окрім того, воєнні дії на території України продовжуються, є певні складнощі у відшкодуванні збитків в зазначених формах. Цілком погоджуємось з науковцями, практиками та політиками в тому що, після перемоги буде розпочато єдиний процес України проти росії, в результаті якого з останньої буде примусово стягнуто кошти (у самих різних формах) для відшкодування всієї майнової шкоди, завданої воєнними діями.

1. *Моффетт Люк. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні. К., 2022. 73 с.*
2. *Справа про військову та воєнізовану діяльність у Нікарагуа та проти Нікарагуа (Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки) (по суті), рішення Міжнародного Суду ООН, 1986 р., п. 139.*
3. *Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території, консультативний висновок від 9 липня 2004 р., пп. 151-153.*
4. *Справа про збройну діяльність на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди), рішення, п. 165.*
5. *URL: 9 E/CN.4/Sub.2/2005/17, para.15.5.*

Розвадовський В. І. Особливості відшкодування збитків, заподіяних російською агресією проти України: теоретико-правовий аспект

На думку автора, з розвитком суспільства склалися різні форми відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок військових злочинів. До таких форм, можна віднести контрибуцію, репарацію, конфіскацію, реституцію, субституцію, які застосовувалися після завершення збройної агресії.

Слід при цьому дослідженні звернути увагу на юридичні, організаційні та процедурно-процесуальні механізми. Так, до числа юридичних (правових) слід віднести наступні: 1) розсуд сторін – застосовується у випадках, коли двосторонні мирні угоди часто відмовляються від вимог про репарації та шукають нові мирні домовленості, ніж намагаються стягнути «повну» вартість війни; 2) сплата репарацій – виникає внаслідок порушення Статуту ООН щодо застосування сили і створює підстави для репарацій унаслідок міжнародно-протиправного діяння; 3) повне відшкодування збитків – прикладом цього є те, що Рада Безпеки ООН неодноразово визнавала, що у випадку вторгнення та окупації держави, відповідальні за таку агресію, зобов'язані здійснити повне відшкодування збитків.

Серед числа інституційних (організаційно-інституційних) доцільно виокремити наступні: 1) діяльність Комісії ООН з розгляду претензій у справі України – це, по суті, механізм, створений Організацією Об'єднаних Націй, який міг би як приймати претензії, так і розподіляти кошти із заморожених та конфіскованих активів на користь постраждалих від війни в Україні. Він міг би віддзеркалювати певний подібний досвід Комісії ООН з розгляду претензій щодо вторгнення Іраку до Кувейту, а також дозволив би фізичним особам, корпораціям та іншим юридичним особам подавати позови про відшкодування шкоди, якої вони зазнали, включаючи порушення особистої недотор-

канності, інвестиційні втрати та майнову шкоду; 2) Українська національна репараційна дирекція – національна програма відшкодування збитків, яка б передбачала низку заходів з відшкодування збитків потерпілим. Вона мала б складатися з трьох частин: основоположної правової бази; адміністративного органу з реєстром; та міжвідомчого координаційного органу.

Процесуально-процедурні механізми мали б передбачати: 1) докази втрат потерпілих та докази для перевірки можуть використовувати їхні власні цифрові сховища даних, такі як особисті фотографії та геолокаційні дані, які повинні бути завантажені разом з будь-якою формою заяви на підтримку їхніх претензій. База даних і реєстр можуть бути побудовані на основі підтвердження таких заяв даними, що вже є в українських державних архівах, такими як документи на право власності на землю, медичні записи та документи, що посвідчують особу; 2) необхідно звернути увагу на заходи щодо збереження, зберігання та захисту даних, щоб забезпечити конфіденційність та уникнути повторної віктимізації; 3) окрему увагу слід звертати на форми документів.

Ключові слова: шкода, збитки, воєнна шкода, воєнні збитки, шкода від воєнних злочинів, механізми відшкодування воєнних збитків, юридичні механізми відшкодування воєнних збитків, інституційні механізми відшкодування воєнних збитків, процесуально-процедурні механізми відшкодування воєнних збитків.

Rozvadovskiy Volodymyr. Peculiarities of compensation for damages caused by Russian aggression against Ukraine: theoretical and legal aspect

According to the author, with the development of society, various forms of compensation for damage caused as a result of war crimes have developed. Such forms include contribution, reparation, confiscation, restitution, and substitution, which were applied after the end of armed aggression.

During this research, attention should be paid to legal, organizational and procedural mechanisms. Thus, the following should be included among the legal (legal) ones: 1) discretion of the parties - used in cases where bilateral peace agreements often abandon demands for reparations and seek new peace agreements, rather than trying to collect the «full» cost of the war; 2) payment of reparations - arises as a result of a violation of the UN Charter on the use of force and creates grounds for reparations as a result of an internationally illegal act; 3) full compensation for damages - an example of this is the fact that the UN Security Council has repeatedly recognized that in the event of invasion and occupation, the states responsible for such aggression are obliged to make full compensation for damages.

Among the number of institutional (organizational-institutional) it is appropriate to single out the following: 1) the activity of the UN Commission on the consideration of claims in the case of Ukraine is, in fact, a mechanism created by the United Nations, which could both accept claims and distribute funds from frozen and confiscated assets for the benefit of victims of the war in Ukraine. It could mirror some of the similar experience of the United Nations Commission on Claims for the Iraqi Invasion of Kuwait, and would allow individuals, corporations and other legal entities to file claims for damages they have suffered, including violations of personal integrity, investment losses and property damage; 2) The Ukrainian National Reparations Directorate is a national reparation program that would provide for a number of measures to compensate victims. It should consist of three parts: the basic legal framework; administrative body with a register and the interdepartmental coordinating body.

Procedural mechanisms should provide for: 1) evidence of victims' losses and evidence for verification can use their own digital data repositories, such as personal photographs and reallocation data, which must be uploaded with any form of statement in support of their claims. The database and registry can be built on the basis of corroborating such claims with data already available in Ukrainian state archives, such as land title documents, medical records and identity documents; 2) it is necessary to pay attention to the measures for the preservation, storage and protection of data to ensure confidentiality and avoid repeated victimization; 3) special attention should be paid to the forms of documents.

Keywords: damage, losses, war damage, war damage, damage from war crimes, war damage compensation mechanisms, legal mechanisms for war damage compensation, institutional mechanisms for war damage compensation, procedural and procedural mechanisms for war damage compensation.